เคยใช้กันมาแต่เดิม ซึ่งจากข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดในขั้นต้นนี้แสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญจุดหนึ่งของสังคมไทยในเรื่องการนับถือพุทธศาสนาและวัตถุมงคลทางศาสนาที่มีผลสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันที่มีการนำพระพิมพ์มาพกติดตัวเพื่อเป็นสิริมงคลและป้องกันภัยอันตราย เสมือนเป็นเครื่องรางของขลังประเภทหนึ่ง

บรรณานุกรม

จิตร บัวบุศย์. **ประวัติย่อพระพิมพ์ในประเทศไทย : มรดกวัฒนธรรมไทย**. (ไม่ปรากฏแหล่งที่พิมพ์)

ชัยมงคล อุดมทรัพย์. **อภินิหารพระเครื่องและเวทมนต์คาถาศักดิ์สิทธิ์** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์ทวีกิจการพิมพ์

เซียนสิบทิศ (นามแฝง). **"พระยอดธง กรุวัดไก่เตี้ย" หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ วันอาทิตย์ที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2547.**

ประชุม กาญจนวัฒน์. **ภาพพระเครื่อง เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2521 .

ยอร์ช เซเดส์. **ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ ขุดค้นที่พงตึกฯลฯ และศิลป สุโขทัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

สมเกียรติ โลห์เพชรรัตน์. **พระพุทธรูปศิลปะสมัยอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์, 2539

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2518.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **พุทธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง.** กรุงเทพ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

สีที่เลือนราง

*ปรีดา บุญยรัตน์**

เมื่อกล่าวถึงชื่อสีโบราณ เช่น สีสำลาน, สีน้ำรัก, สีเลื่อมประภัสสร ฯลฯ คนไทยสมัยนี้บางคนอาจไม่รู้จักและเคยได้ยินชื่อสีมาก่อน อาจเป็นเพราะมีข้อมูลน้อย และขาดการเผยแพร่ในวงกว้าง ยกเว้นเฉพาะผู้ที่ศึกษาและรักในงานศิลปะไทย การย้อนกลับมาทำความรู้จักสีโบราณที่กำลังจางหายไป ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่มาจากภูมิปัญญาของช่างหรือจิตรกรในอดีตที่ผ่านมาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับสภาวการณ์ปัจจุบัน เฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะรวมทั้งบุคคลทั่วไปที่สนใจและเกี่ยวข้องกับการใช้สีในการสื่อสะท้อนเอกลักษณ์ไทยในกระแสวัฒนธรรมใหม่ที่ไร้ขอบแดน

สีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในงานจิตรกรรม ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่ผ่านมาจึงถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญในการสืบค้นกรณีของสีโบราณที่ช่างหรือจิตรกรในอดีตได้ริเริ่มลองผิดลองถูกและพัฒนาเป็นภูมิความรู้ ปฏิบัติถ่ายทอดสืบต่อเรื่อยมาในกระบวนการและเทคนิควิธี

จิตรกรรมไทยประเพณี

พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2530 ให้คำอธิบายไว้ว่า จิตรกรรมไทยประเพณี ภาพระบายสีเอกรงค์หรือพหุรงค์ตามคติความเชื่อของช่างจิตรกรรมไทย ซึ่งแสดงออกให้เห็นด้วยรูปแบบที่ประกอบด้วยขนบนิยมต่อไปนี้

(1) รูปแบบของสรรพสิ่งต่าง ๆ แสดงด้วยรูปเปรียบเทียบลักษณะสมมติภาวะหรือเป็นรูปนิมิตจากความคิด ลักษณะเป็นบุคลาธิษฐานแทนการแสดงรูปภาพที่เป็นจริง

(2) รูปแบบมีรูปร่างลักษณะทรวดทรวง ท่วงท่าเป็นแบบประดิษฐ์โดยจัดระเบียบขึ้นใหม่มีความง่ายแก่การเห็น มีความกลมกลืนร่วมกันระหว่างรูปแบบแต่ละประเภท

(3) รูปแบบทั่วไปมีขนาดเล็ก ๆ แสดงออกในลักษณะย่อส่วนลงทั้งหมดด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการเขียนพรรณนาเรื่องให้ได้จุในพื้นที่จำกัด เช่น อาคารขนาดใหญ่ก็ย่อส่วนลง

(4) รูปแบบทั่วไปมีลักษณะและการแสดงภาวะให้เห็นเป็น 2 มิติ คือมีส่วนสูงกับส่วนกว้างรูปแบบจึงเป็นไปในลักษณะแบนราบ แนบกับพื้น

(5) รูปแบบและการระบายสีบนรูปแบบเป็นไปในลักษณะสีเรียบราบเพื่อแสดงให้เห็นความต่างระหว่างพื้นกับภาพ

(6) รูปแบบทั่วไปกำหนดให้เป็นรูปด้านที่มองเห็นในตำแหน่งระดับตารูปแบบทุกรูปแบบที่ปรากฏบนพื้นภาพจะถูกกำหนดเป็นภาพที่ปรากฏตรงใจกลางในตาของผู้ดู ไม่ว่ารูปแบบนั้นจะเขียนขึ้นบนตำแหน่งใดในพื้นภาพ

(7) รูปแบบเขียนขึ้นด้วยเหตุผลเพื่อการพรรณนาเรื่องราวโดยอาศัยท่าทางของรูปแบบเป็นสิ่งสื่อความหมายทางพฤติกรรม และการอธิบายเหตุการณ์แต่ละตอนในเรื่องที่เขียนเป็นรูปภาพดังนั้นจึงไม่ให้ความสำคัญต่อสภาพกาลเวลา ซึ่งมีแสงเงาเป็นส่วนประกอบ จิตรกรรมไทยประเพณีจึงจำกัดแวดวงไม่รับความหมายของแสงและเงาเข้าไว้ในการเขียนภาพ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปะการออกแบบพัสตราภรณ์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

(8) รูปแบบนำเสนอเป็นรูปแบบต่าง ๆ บนพื้นภาพมีลักษณะชัดเจน เท่ากันหมดไม่มีการ ลดขนาดหรือส่วนที่เป็นรายละเอียด

(9) รูปแบบและองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมไทยประเพณีมีลักษณะและเหตุผลในการนำเสนอเป็นไปเพื่อการพรรณนาความจึงเสนอองค์ประกอบของภาพจิตรกรรม

(10) รูปแบบและการใช้สีในรูปแบบ เป็นไปในลักษณะการใช้สีเพื่อการตกแต่งช่างจิตรกรรมไทยประเพณีระบายสีรูปภาพ โดยไม่จำกัดความคิด ว่าจะแสดงออกให้สมจริง

จากคำอธิบายเกี่ยวกับจิตรกรรมไทยและขนบนิยมในข้อที่เกี่ยวกับสี กล่าวโดยรวมถึงจิตรกรรมไทยประเพณีเป็นภาพระบายสีเอกรงค์ หรือพหุรงค์ ตามคติความเชื่อของช่างจิตรกรรมไทย รูปแบบการระบายสีเป็นไปในลักษณะ สีเรียบราบเพื่อแสดงให้เห็นความต่างระหว่างพื้นกับภาพเป็นไปในลักษณะการใช้สีแบบตกแต่งและช่างจิตรกรรมระบายสีภาพโดยไม่จำกัดความคิด ว่าจะแสดงออกให้สมจริง

วิวัฒนาการเกี่ยวกับสีในงานจิตรกรรมไทย

- จิตรกรรมฝาผนังก่อนสมัยทวารวดีไม่ค่อยมีปรากฏ ส่วนมากพบเห็นได้จากการเขียนลวดลายบนภาชนะ หม้อ ไห นิยมเขียนด้วยสีดินแดงบนโครงสร้างลวดลายก้นหอย

- จิตรกรรมสมัยอู่ทอง สุโขทัย เชียงใหม่และกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หรือจิตรกรรมร่วมสมัยกับศิลปะก่อนกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ ศิลปะอโยธยา ศิลปะแบบลพบุรี ปรากฏลักษณะร่วมกันระหว่างพุทธศตวรรษ ที่ 16-19 พบเห็นจากผนังอาคาร ผนังกรุใต้ดิน ผนังปรางค์และเจดีย์

สถานที่พบจิตรกรรมฝาผนังสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏอยู่ที่ห้องเจดีย์และปรางค์วัดเจดีย์เจ็ดแถว อำเภอศรีสัชนาลัย สมัยสุโขทัย และพบภาพเขียนสมัยลพบุรีหรือลวปุระ ในกรุปรางค์รายที่วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี นักประวัติศาสตร์ศิลปะได้สันนิษฐานตามหลักฐานที่ปรากฏและให้ความเห็นว่า จิตรกรรมของลวปุระคงเป็นแบบเริ่มต้น ของจิตรกรรมสมัยอโยธยา สุโขทัยและอยุธยาตอนต้น เขียนด้วยสีฝุ่น (TEMPERA) เป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ ได้แก่ สีขาว จากฝุ่นขาวหรือปูนขาว, สีดำ ได้จากเขม่าหรือถ่านดินหม้อ, สีแดง ได้จากดินแดง, สีเหลืองหม่นหรือสีน้ำตาล ได้จากดินเหลือง ในส่วนของสีเขียวและครามมีปรากฏใช้ในสมัยอยุธยาตอนกลางและตอนปลาย โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย ยังคงมีแบบอย่างการใช้สีให้เห็นค่อนข้างมากในปัจจุบัน เช่น ที่กรุงเทพฯ ได้แก่ วัดช่องนนทรี, วัดสามเสน ที่นนทบุรี ได้แก่ วัดปราสาท, วัดชมพูเวก ที่พระนครศรีอยุธยา ได้แก่ วัดพุทไธสวรรค์ ฯลฯ มีการใช้สีที่ค่อนข้างสดใสและมีหลายสีประกอบกัน เช่น สีเหลืองสด, เขียวสด, แดงสด และสีคราม โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมบนสมุดข่อยวัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ

รัชกาลที่ 1-2 เป็นผลงานจิตรกรรมโดยฝีมือของช่างที่ย้ายมาจากกรุงศรีอยุธยา จะเห็นได้ที่พระที่นั่งพุทไธสวรรค์, วัดดุสิดาราม, วัดราชสิทธาราม กรุงเทพฯ ซึ่งถอดแบบแผนมาจากกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นส่วนมาก นิยมใช้สีที่สดใสจากสีหลายสีประกอบกัน

รัชกาลที่ 3 แบบอย่างศิลปะจากจีนเข้ามามีอิทธิพลค่อนข้างเด่นชัดทำให้เกิดการผสมผสานลักษณะรูปแบบผลงานจิตรกรรม แต่ยังคงมีลักษณะของประเพณีนิยมแบบไทยที่สืบทอดมา

รัชกาลที่ 4-5 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแบบแผนใหม่ที่พิเศษ ในงานจิตรกรรมไทยด้วยอิทธิพลของศิลปะจากตะวันตก ในยุคนี้ได้นำเอาวิทยาการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการเขียน

ภาพจิตรกรรมไทย ช่างผู้ริเริ่มคนสำคัญในยุคนี้ได้แก่ “ขรัวอินโข่ง” รวมไปถึงมีการนำเข้าสีจากยุโรป ทำให้ภาพมีการแสดงออกในบรรยากาศของสีสันมากขึ้น เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดบวรนิเวศน์ กรุงเทพฯ

คุณสมบัติและวัตถุต้นกำเนิดสี

จากภาพจิตรกรรมฝาผนังในยุคโบราณ นั้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นขึ้นไป มีการใช้สีเพียงไม่กี่สี ได้แก่ สีดำ สีแดง และสีเหลืองคล้ำ และสีขาว เนื่องจากในสมัยนั้นสีได้จากธรรมชาติเท่าที่ช่างรู้จักในบ้านเมืองของเรา ยุคหลังต่อมามีการนำเข้าสีจากต่างชาติโดยเฉพาะเมืองจีนเป็นสำคัญ ทำให้มีสีสันใช้มากขึ้น เช่น สีเขียว สีคราม และสีฟ้า ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ต่อมาถึงรัชกาลที่ 3 ช่างสามารถพลิกแพลงการใช้สีได้อย่างชำนิชำนาญหลากหลายมากขึ้น หรือเรียกได้ว่าเป็นยุคทองของศิลปะไทยสมัยรัตนโกสินทร์

สีต่าง ๆ ที่ใช้ในอดีตที่ผ่านมาส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติ เช่น จากดิน, จากสัตว์ เช่น เลือด ดี กระดูก หรืองา ลักษณะของสีทำเป็นผงละเอียด เดิมช่างเรียกว่าฝุ่น ปัจจุบันเราเรียกสีฝุ่น

ในสมัยโบราณยังไม่มีคำว่า “สี” ช่างเรียกสีว่า “รงค์” เมื่อนำฝุ่นมาผสมกับน้ำกาวหรือยางไม้ต่าง ๆ (น้ำกาวหรือยางไม่ช่างเรียกว่า น้ำยา) เรียกว่า “น้ำยากระรงค์” หรือ “กระยารงค์”

หมายเหตุ	ผงสีจากธรรมชาติ	ช่างโบราณเรียกตามลักษณะว่า ฝุ่น
	คำว่า “สี” ในปัจจุบัน	ช่างโบราณเรียกว่า “รงค์”
	น้ำกาวหรือยางไม้	ช่างโบราณเรียกว่า “น้ำยา”
	สีฝุ่นผสมน้ำกาว	ช่างโบราณเรียกว่า “น้ำยากระรงค์”

เนื่องจากสีฝุ่นไม่มีคุณสมบัติในการยึดเกาะ เมื่อต้องการใช้จะต้องผสมกับน้ำกาวเพื่อประสานสีให้ยึดติดกับพื้นที่จะใช้เขียนภาพ น้ำกาวหรือน้ำยาง ได้จาก ยางมะขวิด, ยางกระถิน, ยางมะเดื่อ หรือจากหนังสัตว์ เช่น หนังวัวหรือหนังควาย นำมาเคี่ยว

ช่างโบราณมีการผสมสีกับเคล็ดวิธีเพื่อให้ได้ลักษณะสีตามที่ต้องการ จากการสังเกตและเรียนรู้คุณสมบัติที่เป็นธรรมชาติของสีนั้น ๆ อย่างน่าสนใจ เช่น สีเขียวใบไม้ และสีแดงบางชนิดสกัดจากหิน ส่งมาจากเมืองจีน เมื่อนำมาบดผสมกับน้ำจะมีบางส่วนที่ลอยอยู่เหนือผิวน้ำ ช่างโบราณจะใช้เหล้าผสมใส่ลงไป ช่วยทำให้สีละลายกับน้ำเป็นเนื้อเดียวกัน สีบางสีผสมกลมกลืนกับน้ำได้ดีและเมื่อผสมกับเหล้าจะทำปฏิกิริยาเป็นเนื้อเดียวกับน้ำได้เร็ว โดยเฉพาะประเภทของสีที่ได้มาจากดิน เช่น สีดินแดง, สีเขียวคล้ำ, สีเขม่าดำ

สีดำ นำมาจากเขม่าควันไฟจากหม้อดิน ต่อมามีการทำสีดำขึ้นใช้จากน้ำสีดำในปลาหมึก ซึ่งเดิมทีเป็นกรรมวิธีของจีน เพราะช่างจีนใช้หมึกในการเขียนหนังสือเป็นจำนวนมาก จึงรู้จักการทำหมึกจีนจากน้ำสีดำในปลากหมึกขึ้นใช้เอง เมื่อเวลาใช้จะนำฝนกับน้ำเพราะมีลักษณะเป็นแท่งทำให้จิตรกรโบราณของไทยนิยมนำมาใช้เพราะมีความสะดวกกว่าการใช้สีดำจากเขม่าควันไฟ

สีขาว ได้มาจากปูนขาว หรือฝุ่นดินขาว มี 2 ชนิด ได้แก่ กะบังและฝุ่น กะบังคือดินขาวเมื่อผสมแล้วสีจะไม่ขาวจัด, ฝุ่นสีขาวส่งมาจากเมืองจีนและสีฝุ่นขาวจะมีความขาวกว่าสีขาวกะบัง

สีเหลือง ได้มาจากสีของดินบางทีก็ได้จากยางไม้หรือต้นรงค์ มีคุณสมบัติในการยึดเกาะผนังได้เป็นพิเศษ โดยไม่ต้องผสมกาวหรือน้ำยาชนิดอื่น ๆ

สีแดง มีความสำคัญต่องานจิตรกรรมไทยโบราณ เดิมทีสีแดงได้มาจากดินแดงมีลักษณะสีแดงคล้ำและในประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีสีดินแดงอยู่มาก เช่น ที่สงขลา, ชลบุรี, และจันทบุรี สีแดง มีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ เช่น สีเสน เกิดจากสีแดงผสมกับสีเหลือง มีลักษณะคล้ายสีส้มค่อนไปทางแดง เมื่อผสมกับปูนขาวจะได้สีใหม่ที่เรียกบางเสน หรือที่เรียกกันว่าสีอิฐ หรือสีหม้อใหม่ ถ้าเป็นสีเสนแท้จะมีความสดกว่าสีบางเสน (สีอิฐหรือสีหม้อใหม่) สีเสนเกิดจากการผสมระหว่างสีเหลืองกับสีแดง ถ้าผสมสีแดงมากจะให้สีเป็นสีแสด หรือเมื่อผสมแล้วอาจจะให้น้ำหนักอ่อนแก่ต่าง ๆ กันไปหลายลักษณะ ที่เรียกว่าสีหมากสุก, สีก้ามปู, สีจำปาและสีหงสบาท ในส่วนของสีแดงอมเหลืองถ้าผสมเขม่าดำในปริมาณน้อย จะได้สีแดงเสนแก่หรือสีเลือดหมู โดยเฉพาะสีเลือดหมูจะนิยมใช้และปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมฝาผนังของไทยโบราณอยู่มาก โดยใช้ระบายเป็นสีพื้น สีแดงอมเหลืองในอีกลักษณะหนึ่ง หากนำมาผสมกับเขม่าดำในปริมาณมากขึ้น จะได้สีน้ำตาลถึงน้ำตาลเข้มหรือเป็นสีดำแดงแก่

สีแดงเข้มที่มีความสดและให้ความรู้สึกที่ชุ่มฉ่ำ หรือเรียกว่าสีแดงเลือดนกในยุคโบราณจะต้องใช้ชาดมาผสม ซึ่งนำเข้ามาจากเมืองจีน วิธีในการผสมคือนำชาดหรือแดงชาดจากจีนผสมกับสีแดงเสน อัตราส่วนละเท่า ๆ กัน ถ้าผสมชาดในปริมาณที่มากจะได้สีแดงลิ้นจี่ หรือสีที่ใกล้เคียงถัดมาจะได้เป็นสีแดงทับทิมและแดงมณี

ปัจจุบันการใช้สีมีความสะดวกสบายกว่าในอดีต มีสีสำเร็จรูปทั้งที่ผลิตขึ้นเองภายในประเทศ และนำเข้าจากต่างประเทศ หลากหลายยี่ห้อตามความต้องการ มีค่าความอ่อนแก่ของสีที่ได้มาตรฐาน ผ่านกระบวนการช่าง ตวง วัด ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ต่างจากอดีตที่ใช้สีจากธรรมชาติและมีวิธีการปรุงที่ยุ่งยาก เมื่อต้องการสีที่แปลกแตกต่างออกไปช่างโบราณจะใช้วิธีพลิกแพลง ผสมผสานให้เกิดสีใหม่ ๆ จากสีเพียงไม่กี่สี ซึ่งมีหลักการคล้ายคลึงกับหลักการผสมสีของชาติตะวันตกหรือช่างเขียนในปัจจุบัน โดยมีกลุ่มสีหลัก เช่น แดง, เหลือง, คราม, ดำและขาว เมื่อต้องการใช้สีที่ต่างออกไปจะนำสีหลักมาจับคู่ผสม จาก 2 ถึง 3 สีอย่างมีลำดับ มีการใช้สีดำและสีขาวเป็นตัวผสมในการควบคุมน้ำหนักให้อ่อนหรือเข้ม รวมถึงมีการกำหนดชื่อเรียกสีโดยอ้างอิงแหล่งที่มาและความเป็นไปของธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น สีบัวโรย, สีน้ำรัก, สีฟ้าแลบ, และหงสดิน ฯลฯ

ระบบการผสมสีและชื่อสีโบราณ

กลุ่มสีแดง

- สีแดงสดหรือสีดอกชบา	
- สีแดงชาดผสมสีฝุ่น	ได้สีหงชาด (ชมพู)
- สีดินแดงผสมกับสีฝุ่น	ได้สีหงดินอ่อน
- สีแดงชาดผสมสีคราม	ได้สีหงดินแก่
- สีแดงผสมสีส้ม (เล็กน้อย)	ได้สีแดงชาด
- สีแดงสดผสมสีเหลือง	ได้สีแดงสด

กลุ่มสีเหลือง

- สีเหลืองแท้หรือสีเหลืองรงค์	
- สีรงค์ผสมสีฝุ่น	ได้สีนวลจันทร์

- สีเหลืองผสมสีเขียวผสมสีแดงเล็กน้อยแต่อ่อนลงเป็นเลื่อม	ได้สีเลื่อมประภัสสร
- สีเหลืองผสมสีฝุ่น	ได้สีเหลืองอ่อน
- สีเหลืองผสมสีแดงเล็กน้อย	ได้สีเหลืองแก่ (เหลืองทอง)
- สีเหลืองผสมแดงเสนผสมเขียวเล็กน้อย	ได้สีหมากสุก
- สีเหลืองผสมสีแดงชาดผสมสีฝุ่น	ได้สีหงสบาท (สีหม้อใหม่)
- สีเหลืองผสมสีแดงชาดผสมสีดำ	ได้สีสัมฤทธิ์
- สีเหลืองผสมสีครามผสมสีฝุ่น	ได้สีเขียวอ่อน
- สีเหลืองผสมสีคราม	ได้สีเขียวกลาง
- สีเหลืองผสมสีครามผสมสีดำ	ได้สีเขียวแก่ (เขียวขาบ)
- สีเหลืองนวลจันทร์ผสมดำเล็กน้อย	ได้สีเหลืองนวลเทา

กลุ่มสีขาว

ฝุ่นสีขาวบริสุทธิ์	ได้แก่ สีขาวผ่อง
ขาวหม่น (ดินขาว)	ได้แก่ ขาวกะบัง

กลุ่มสีคราม

- สีครามผสมสีแดงชาด	ได้สีม่วงแก่
- สีครามผสมสีแดงชาด ปนดินขาว	ได้สีม่วงอ่อน
- สีครามผสมสีแดงชาดผสมสีฝุ่น	ได้สีม่วงคราม (สีลูกหว้า)
- สีครามผสมสีเขียวปนสีฝุ่น	ได้สีน้ำไหล
- สีครามผสมสีฝุ่น	ได้สีมอคราม (ฟ้า)
- สีครามผสมสีดำ	ได้สีขาบ (สีฟ้าแก่)

กลุ่มสีดำ

- สีดำด้าน	ได้แก่สีดำมืด (เขม่าไฟ)
- สีดำมัน	ได้แก่สีดำมัน (สีดำหมึกจีน)

กลุ่มสีเขียว

- สีเขียวบริสุทธิ์	ได้สีเขียวสด
- สีเขียวผสมสีคราม	ได้สีเขียวขาบ
- สีเขียวผสมสีฝุ่น	ได้สีเขียวนวล
- สีเขียวแก่ผสมสีฝุ่น	ได้สีเขียวใบแค

จิตรกรรมฝาผนังไทยโบราณ เป็นผลงานศิลปะที่ทำให้เราได้ศึกษา หาคุณค่าในรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้หลายแขนงให้ได้สืบค้นความจริงเกี่ยวกับความเป็นมาและข้อสงสัยของบ้านเมืองในอดีตที่ผ่านมา เพื่อใช้เป็นหลักฐานยืนยันแสดงถึงความเป็นชาติไทยและมีเอกราช

กรณีของสีในงานจิตรกรรมฝาผนัง จากการสืบค้นของนักวิชาการศิลปะทำให้เราได้ทราบถึงที่มา กระบวนวิธี ระบบการผสมและชื่อของสี ที่มาจากภูมิความรู้ของช่างหรือจิตรกรในอดีต มีการพัฒนาใช้ถ่ายทอดต่อเนื่องมา ตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยาที่มีการใช้สีเพียง 2-3 สี กระทั่งถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งถือว่าเป็นยุคทองของศิลปะไทยที่มีการใช้สีหลากหลายอย่างชำนิชำนาญ และต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4-5 ประเทศไทยมีการติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับต่างชาติมากขึ้นได้รับอิทธิพลและเปิดรับวัฒนธรรมรวมถึงวิทยาการจากชาติตะวันตกอย่างเต็มที่ ก่อให้เกิดคตินิยมในการสร้างสรรค์ศิลปะไทย มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปด้วยรูปแบบ วัสดุ และวิธีการในรูปแบบใหม่ๆ

ปัจจุบันผลงานจิตรกรรมไทยมีการแบ่งแยกแตกแขนงออกเป็นประเภทต่าง ๆ เฉพาะอย่างยิ่งประเภทจิตรกรรมไทยประเพณี ที่มีการสร้างสรรค์ลดน้อยลง ส่งผลให้แบบแผนและคตินิยมที่เป็นภูมิความรู้จากช่างโบราณของไทยเลือนหายไป เมื่อดูผลงานบางครั้งไม่อาจคาดเดาเชื้อชาติของผู้สร้างได้ เนื่องด้วยมีความกลมกลืนในลักษณะที่คล้าย ๆ กัน

ความรู้เกี่ยวกับสีโบราณทุกวันนี้มีเผยแพร่และเป็นที่รู้จักน้อย ก่อให้เกิดความไม่สะดวกสำหรับผู้ที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะในสมัยนี้ ที่มีความจำเป็นต้องเกี่ยวข้องและต้องการอ้างอิงข้อมูลความรู้เรื่องของสีในอดีตของไทย โดยเฉพาะในส่วนของแบบอย่างสี เพื่อความสะดวกและให้สอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงคิดใช้ แพนโทน (PANTONE) เทียบเคียงจากตัวอย่างสีโบราณที่พอมีอยู่ แต่อาจมีความผิดเพี้ยนบ้างด้วยความไม่ชัดเจนในข้อมูลเดิม เพื่อความสะดวกและเป็นแนวทางสำหรับนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ที่เหมาะสมต่อไป

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา

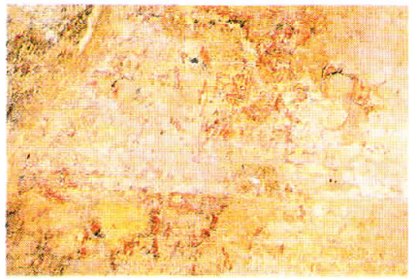

จิตรกรรมฝาผนังภายในซุ้มพระปรางค์ที่วัดเจดีย์เจ็ดแถว ศรีสัชนาลัย สุโขทัย ภาพจาก จิตรกรรมอยุธยา 2543 (หน้า 14)

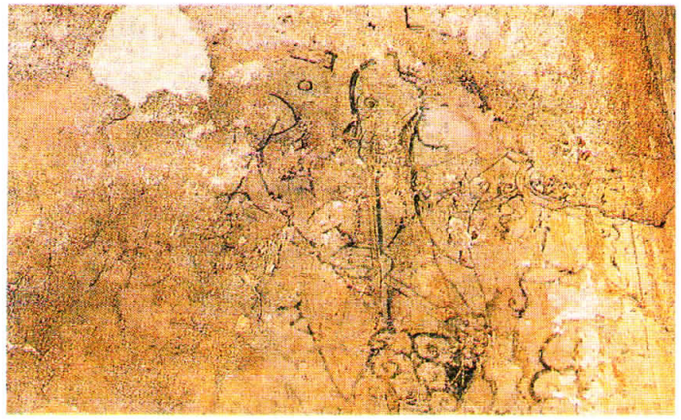

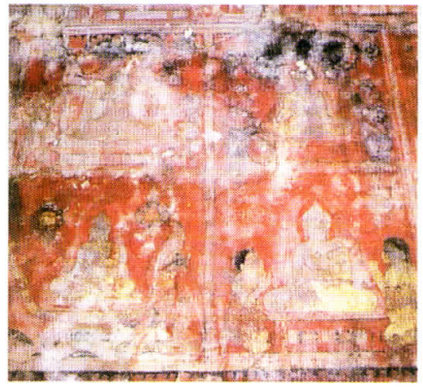

สีในงานจิตรกรรมฝาผนัง
สมัยกรุงศรีอนุธยาตอนต้น

จิตรกรรมฝาผนังภายในซุ้มกรุ ของพระปรางค์มหาธาตุ วัดราชบูรณะ อยุธยา รูปพระสาวกกำลังเดิน จีวรของพระสงฆ์ และ พื้นหลังล้วนเป็นสีแดงทั้งสิ้น ภาพจาก: จิตรกรรมอยุธยา 2543 (หน้า 35)

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาตอนกลาง

ภาพเทพชุมนุม สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ที่วิหารเล็กวัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง อยุธยา
ภาพจาก: จิตรกรรมอยุธยา 2543 (หน้า 14)

ภาพเทวดาของเทพชุมนุม วัดช้างใหญ่ อยุธยา ภาพจาก : จิตรกรรมอยุธยา 2543 (หน้า 66)

สีในงานจิตรกรรมฝาผนัง สมัยรัชกาลที่ 1

"พระพุทธประวัติ" พระยานาคนันโทปนันท แสดงอิทธิฤทธิ์จะทำอันตรายพระพุทธเจ้า ขณะเสด็จลงจากดาวดึงส์ จิตรกรรมฝาผนัง ในพระที่นั่งพุทธไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ภาพจาก: จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ (หน้า 46)

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 2

"เหล่ากินนร และกินรีในป่าหินพานต์" จิตรกรรมฝาผนัง ในพระวิหาร พระพุทธศรีศากยมุนี วัดสุทัศน์เทพวราราม ราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพฯ ภาพจาก: จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ 2526 (หน้า 64)

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3

"ภาพไทยเขียนเป็นเรื่องขบวนจีน" จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) เขตพระนคร กรุงเทพฯ ภาพจาก: จิตรกรรมรัตนโกสินทร์, 2526 (หน้า 85)

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง สมัยรัชกาลที่ 4

"ปริศนาธรรม" จิตรกรรมฝาผนัง
ในพระอุโบสถวัดบรมนิวาสราชวรวิหาร
เขียนโดย พระอาจารย์ขรัวอินโข่ง
ภาพจาก: จิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์
2526 (หน้า 133)

สีในงานจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 6

"มโหสถชาดก"
จิตรกรรมฝาผนังในพระ
อุโบสถวัดระฆังโฆสิตาราม
วรมหาวิหาร
เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพฯ
ภาพจาก : จิตรกรรมฝา
ผนังกรุงรัตนโกสินทร์
2526 (หน้า 136)

เฉดสีในปัจจุบันกับชื่อสีโบราณ

ลำดับที่	สี	สีผสม	ชื่อสี
1	PANTONE®	ฝุ่นสีขาวบริสุทธิ์	สีขาวผ่อง
2	PANTONE®	ขาวหม่น(ดินขาว)	สีขาวกระบัง
3	PANTONE® 100 U	สีรงปนฝุ่น	สีนวลจันทร์
4	PANTONE® 110 U	สีเหลืองแท้	สีเหลืองรง
5	PANTONE® 131 U	สีเหลืองผสมสีเขียวผสมสีแดง แต่อ่อนลง	สีเลื่อมประภัสสร
6	PANTONE® 101 U	สีเหลืองผสมสีฝุ่น	สีเหลืองอ่อน
7	PANTONE® 1245 U	สีเหลืองผสมสีแดงเล็กน้อย	สีเหลืองแก่
8	PANTONE® 1525 U	สีเหลืองผสมสีแดงเสนผสมสีเขียว เล็กน้อย	สีหมากสุก
9	PANTONE® 159 U	สีเหลืองผสมสีแดงชาดผสมสีฝุ่น	สีหงสบาท
10	PANTONE® 160U	สีเหลืองผสมสีแดงชาดผสมสีดำ	สีสัมฤทธิ์

ลำดับที่	สี	สีผสม	ชื่อสี
11	PANTONE® 629 U	สีเหลืองผสมสีครามผสมสีฝุ่น	สีเขียวอ่อน
12	PANTONE® 576 U	สีเหลืองผสมสีคราม	สีเขียวกลาง
13	PANTONE® 3302 U	สีเหลืองผสมสีครามปนสีดำ	สีเขียวแก่(เขียวขาบ)
14	PANTONE® 458 U	สีเหลืองนวลจันทร์ผสมดำเล็กน้อย	สีเหลืองนวลเทา
15	PANTONE® 186 U	สีแดงสด	สีดอกชบา
16	PANTONE® 1795 U	สีแดงชาดผสมสีฝุ่น	สีหงชาด
17	PANTONE® 180 U	สีแดงชาดผสมสีฝุ่น	สีหงดินอ่อน
18	PANTONE® 202 U	สีดินแดงผสมสีคราม	สีหงดินแก่
19	PANTONE® 485 U 2X	สีแดงผสมสีส้มเล็กน้อย	สีแดงชาด
20	PANTONE® 185 U 2X	สีแดงสดผสมสีเหลือง	สีแดงสด

ลำดับที่	สี	สีผสม	ชื่อสี
21	PANTONE® 141 U	สีแดงชาดผสมสีฝุ่น	สีฟ้าแลบ
22	PANTONE® 142 U	สีแดงเสนผสมสีฝุ่น	สีลำลาน
23	PANTONE® 173 U	สีแดงชาดผสมสีฝุ่นสีครามเล็กน้อย	สีบัวโรย
24	PANTONE® 187 U	สีแดงชาดผสมสีครามเล็กน้อย	สีลิ้นจี่
25	PANTONE® 216 U	สีแดงชาดผสมสีครามผสมสีฝุ่น	สีม่วงชาด
26	PANTONE® 154 U	สีแดงเสนผสมสีแดงชาด ผสมสีดินแดง	สีทองแดงแก่
27	PANTONE® 476 U	สีดินแดงผสมสีเหลืองผสมสีดำ	สีน้ำรัก
28	PANTONE® 518 U	สีครามผสมสีแดงชาด	สีม่วงแก่
29	PANTONE® 208 U	สีครามผสมสีแดงชาดผสมสีดินขาว	สีม่วงคราม
30	PANTONE® 2627 U	สีครามผสมสีแดงชาดผสมสีฝุ่น	สีม่วงคราม

ลำดับที่	สี	สีผสม	ชื่อสี
31	PANTONE® 5555 U	สีครามผสมสีเขียวปนฝุ่น	สีน้ำไหล
32	PANTONE® 660 U	สีครามผสมสีฝุ่น	สีมอคราม
33	PANTONE® 5743 U	สีครามผสมสีดำ	สีขาบ
34	PANTONE®	สีดำด้าน	สีดำมืด
35	PANTONE®	สีดำมัน (สีดำหมึกจีน)	สีดำมัน
36	PANTONE® 378 U	สีเขียวผสมสีคราม	สีเขียวขาบ
37	PANTONE® 625 U	สีเขียวผสมสีฝุ่น	สีเขียวนวล
38	PANTONE® 371 U	สีเขียวบริสุทธิ์	สีเขียวสด
39	PANTONE® 350 U	สีเขียวแก่ผสมสีฝุ่น	สีเขียวใบแค

บรรณานุกรม

โกสุม สายใจ. (2536). **สีและการใช้สี.** กรุงเทพฯ : กุลพริ้นติ้ง.

น.ณ ปากน้ำ. (2550). **ความงามในศิลปะไทย.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2547). **สุนทรียวิจักษณ์ในจิตรกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ฝ่ายช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ, (2536). **เครื่องศิราภรณ์** (กรณีศึกษาเฉพาะหัวโขน). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

เลิศ พ่วงพระเดช. (2543). **ศิลปไทย ชุด ตำราภาพลายไทย.** กรุงเทพฯ : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.

ศิลปากร, กรม. วิทยาลัยช่างศิลป์, กองศิลปศึกษา. (2526). **สมุดภาพจิตรกรรมกรุงรัตนโกสินทร์.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์.

เศรษฐมันตร์ กาญจนกุล. (2544). **เทคนิคการเขียนสีกนก.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

น. ณ ปากน้ำ. (2543). **จิตรกรรมอยุธยา.** กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

สมชาติ มณีโชติ. (2529). **จิตรกรรมไทย.** กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

สุวัฒน์ แสนขันติ. (2547). **จิตรกรรมไทย พุทธศิลป์.** กรุงเทพฯ : พีดับบลิว พริ้นติ้.

อารี สุทธิพันธุ์. (2535). **ทฤษฎีสีเพื่อการสร้างสรรค์ศิลปะ.** กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.